

Frågor om rösträtt, valsystem m.m.

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet 33 motionsyrkanden angående frågor om rösträtt, valsystem m.m. som framställts under allmänna motionstiderna 2010/11 och 2011/12. Motionsyrkandena gäller frågor om rösträtt m.m., valsystemets proportionalitet, personval m.m., begränsad möjlighet till återval som riksdagsledamot, fritidspolitikerns roll, skilda valdagar samt avpolitisering av Valprövningsnämnden.

Utskottet avstyrker samtliga motioner, i huvudsak med hänvisning till tidigare ställningstaganden, Grundlagsutredningens arbete eller nu pågående utredningar.

I betänkandet finns två reservationer (V, SD).

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	5
Utskottets överväganden	6
Rösträtt m.m.	6
Valsystemets proportionalitet	10
Personval m.m.	13
Begränsad möjlighet till återval som riksdagsledamot	18
Fritidspolitikerns roll	19
Skilda valdagar	20
Avpolitisering av Valprövningsnämnden	23
Reservationer	24
1. Rösträtt m.m., punkt 1 (V)	24
2. Rösträtt m.m., punkt 1 (SD)	25
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	26
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2010	26
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2011	28

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Röstträtt m.m.

Riksdagen avslår motionerna

2010/11:K287 av Kerstin Lundgren (C),

2010/11:K373 av Caroline Szyber (KD),

2010/11:K406 av Sven-Erik Bucht m.fl. (S),

2010/11:K411 av Jabar Amin m.fl. (MP),

2010/11:K421 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V) yrkandena 1 och 2,

2010/11:So543 av Maria Wetterstrand m.fl. (MP) yrkande 11,

2011/12:K201 av Caroline Szyber (KD),

2011/12:K214 av Kent Ekeröth (SD) yrkandena 1–3,

2011/12:K272 av Christer Akej (M) och

2011/12:K390 av David Lång och Mikael Jansson (båda SD) yrkande 1.

Reservation 1 (V)

Reservation 2 (SD)

2. Valsystemets proportionalitet

Riksdagen avslår motionerna

2010/11:K210 av Jessica Polfjärd (M) yrkande 1,

2010/11:K246 av Anne Marie Brodén (M),

2010/11:K308 av Gunnar Axén och Betty Malmberg (båda M) och

2011/12:K370 av Erik Almqvist (SD) i denna del.

3. Personval m.m.

Riksdagen avslår motionerna

2010/11:K285 av Fredrik Schulte (M),

2010/11:K300 av Finn Bengtsson och Gustaf Hoffstedt (båda M),

2010/11:K369 av Annie Lööf (C),

2010/11:K385 av Lars-Arne Staxäng (M),

2010/11:K407 av Gustav Blix (M),

2011/12:K215 av Yilmaz Kerimo (S),

2011/12:K359 av Fredrik Schulte (M) och

2011/12:K372 av Kent Ekeröth och Mattias Karlsson (båda SD) yrkandena 1 och 2.

4. Begränsad möjlighet till återval som riksdagsledamot

Riksdagen avslår motionerna

2010/11:K289 av Gustav Fridolin m.fl. (MP) yrkande 6 och

2011/12:K242 av Lise Nordin m.fl. (MP) yrkande 4.

5. Fritidspolitikerns roll

Riksdagen avslår motionerna

2010/11:K289 av Gustav Fridolin m.fl. (MP) yrkande 7 och
2011/12:K242 av Lise Nordin m.fl. (MP) yrkande 5.

6. Skilda valdagar

Riksdagen avslår motionerna

2010/11:K242 av Lars Hjälmered och Oskar Öholm (båda M) och
2011/12:K285 av Oskar Öholm (M).

7. Avpolitisering av Valprövningsnämnden

Riksdagen avslår motion

2011/12:K247 av Mats Gerdau (M) yrkande 1.

Stockholm den 31 januari 2012

På konstitutionsutskottets vägnar

Peter Eriksson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Peter Eriksson (MP), Per Bill (M), Sven-Erik Österberg (S), Andreas Norlén (M), Helene Petersson i Stockaryd (S), Lars Elinderson (M), Billy Gustafsson (S), Karl Sigfrid (M), Phia Andersson (S), Karin Granbom Ellison (FP), Hans Hoff (S), Per-Ingvar Johnsson (C), Hans Ekström (S), Tuve Skånberg (KD), Jonas Åkerlund (SD), Mia Sydow Mölleby (V) och Ann-Britt Åsebol (M).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet 33 motionsyrkanden angående frågor om rösträtt, valsystem m.m. som framstälts under allmänna motionstiderna 2010/11 och 2011/12. Motionsyrkandena gäller frågor om rösträtt m.m., valsystemets proportionalitet, personval m.m., begränsad möjlighet till återval som riksdagsledamot, fritidspolitikerns roll, skilda valdagar samt avpolitisering av Valprovsnämnden.

Utskottets överväganden

Rösträtt m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motioner om sänkt rösträttsålder (M, MP, V, KD) och om lagändringar som gäller rösträttens anknytning till medborgarskap (MP, SD, V), med hänvisning till Grundlagsutredningens bedömningar och till utskottets tidigare ställningstaganden. Vidare föreslår utskottet att riksdagen avslår motioner som gäller rättelse av röstlängd (C) och automatiskt upptagande i röstlängd av utlandssvenskar som utövar sin rösträtt (S).

Jämför reservationerna 1 (V) och 2 (SD).

Motionerna

Frågor om rösträtt tas upp i flera motioner. Yrkanden som i olika avseenden avser *sänkt rösträttsålder* framställs i motion 2011/12:K272 av Christer Akej (M) som anser att frågan om möjlighet till sänkt rösträttsålder i Sverige bör ses över, i motionerna 2010/11:K373 och 2011/12:K201 av Caroline Szyber (KD) och i motion 2010/11:K421 yrkande 2 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V), vilka anser att den som fyller 18 år under det år som val hålls till riksdag, landsting och kommuner ska anses röstberättigad; Caroline Szyber anser i motion 2011/12:K201 även att detta ska gälla val till Europaparlamentet och folkomröstningar. Vidare anser Maria Wetterstrand m.fl. (MP) i motion 2010/11:So543 yrkande 11 att rösträttsåldern bör sänkas till 16 år för val till riksdagen, till kommun- och landstingsfullmäktige samt för folkomröstningar.

Yrkanden som gäller rösträttens anknytning till *medborgarskap* framställs i motion 2010/11:K411 av Jabar Amin m.fl. (MP) som anser att personer som är bosatta i Sverige men har ett annat medborgarskap än i ett EU-land bör få samma rösträtt i kommunalval som EU-medborgare bosatta i Sverige har, och i motion 2010/11:K421 yrkande 1 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V) som menar att rösträtt till riksdagen bör följa samma system som rösträtt i kommunalvalen gällande den s.k. treårsregeln. Kent Ekeroth (SD) i motion 2011/12:K214 yrkande 1–3 samt David Lång och Mikael Jansson (SD) i motion 2011/12:K390 yrkande 1 anser att endast den som har svenskt medborgarskap bör ha rösträtt.

Vidare framför Kerstin Lundgren (C) i motion 2010/11:K287 att det borde vara möjligt för enskilda att söka och få rättelse av röstlängd mycket närmare valet än enligt dagens regler och dessutom för skäl som inträffat senare än 30 dagar före valet; inte minst borde det gälla för nya medborgare, anför Kerstin Lundgren.

Sven-Erik Bucht m.fl. (S) anser i motion 2010/11:K406 att utlandssvenskar som vid senaste val aktivt har utövat sin rösträtt, dvs. fyra år tillbaka i tiden, med automatik bör tas med i röstlängden på den ort där personen senast utövat sin rösträtt.

Bakgrund

Enligt 3 kap. 4 § första stycket regeringsformen har varje svensk medborgare som är eller någon gång har varit bosatt i riket och har fyllt 18 år rösträtt vid val till riksdagen. Frågan om någon har rösträtt avgörs, enligt tredje stycket i samma paragraf, på grundval av en före valet upprättad röstlängd.

Enligt 4 kap. 2 § kommunallagen (1991:900) tillkommer rösträtt vid val av ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige den som är folkbokförd i kommunen, senast på valdagen fyller 18 år och är medborgare i Sverige eller i någon annan av Europeiska unionens medlemsstater (unionsmedborgare), är medborgare i Island eller Norge, eller för det fall de är andra utlänningar, har varit folkbokförda i Sverige tre år i följd före valdagen. Enligt 4 kap. 3 § kommunallagen tillkommer rösträtt vid val av ledamöter och ersättare i landstingsfullmäktige den som är röstberättigad vid val av ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige i en kommun inom landstinget. Enligt 4 § i samma kapitel avgörs frågor om rösträtt enligt 2 och 3 §§ på grundval av en röstlängd som upprättas före valet.

Grundlagsutredningen har övervägt frågor om rösträtt och valbarhet i riksdagsval och val till Europaparlamentet. Utredningen gjorde bedömningen att sambandet mellan rösträttsålder och myndighetsålder inte borde brytas. Utredningen föreslog därför ingen ändring när det gäller rösträtt och valbarhet i riksdagsval och val till Europaparlamentet (SOU 2008:125 s. 192).

Vid val ska Valmyndigheten för varje valdistrikt upprätta en förteckning över dem som är röstberättigade i valet (röstlängd). Röstlängderna ska grundas på de uppgifter som 30 dagar före valdagen finns i folkbokföringsbasen enligt lagen (2001:182) om behandling av personuppgifter i Skatteverkets folkbokföringsverksamhet och i fastighetsregistret enligt lagen (2000:224) om fastighetsregister. Detta följer av 5 kap. 1 § vallagen (2005:837) och 2 § valförordningen (2005:874).

Svenska medborgare som inte längre är folkbokförda här i landet ska tas upp i röstlängd under tio år från den dag folkbokföringen upphörde. Därefter ska de, för tio år i sänder, tas med i röstlängden endast om de skriftligen hos Skatteverket anmält sin adress. Det sagda följer av 5 kap.

2 § första stycket vallagen. Av andra stycket i samma paragraf följer att Valmyndigheten, om den vid val till riksdagen eller Europaparlamentet senast dagen före valdagen tar emot en röst från en svensk medborgare som inte längre är folkbokförd här i landet och som inte är upptagen i röstlängd, ska lägga till väljaren i röstlängden för det aktuella valet. Rösten ska alltid anses som en anmälan enligt första stycket, även om den tagits emot senare än dagen före valdagen. En inkommen röst från en svensk medborgare som inte finns upptagen i röstlängd ska alltså alltid anses som en anmälan, även om den tagits emot för sent för att beaktas vid det aktuella valet (prop. 2004/05:163 s. 115).

De som anser att röstlängden innehåller felaktiga uppgifter om dem ska, enligt 5 kap. 6 § vallagen, senast 12 dagar före valdagen skriftligen begära att uppgifterna rättas. Detta gäller också dem som anser sig vara felaktigt uteslutna ur röstlängden. Det som hänt senare än 30 dagar före valdagen får inte ligga till grund för rättelse enligt 5 kap. 6 § vallagen. Frågor om rättelse prövas av länsstyrelsen, antingen efter framställning eller på eget initiativ.

Beslut om rättelse i en röstlängd får, enligt 15 kap. 3 § 2 vallagen, överklagas hos Valprövningsnämnden. Ett överklagande ska ges in till beslutsmyndigheten senast onsdagen före valdagen; det framgår av 15 kap. 6 § första stycket 2 vallagen.

Frågan om att ta upp utlandssvenskar i röstlängd behandlades, efter ett tillkännagivande av riksdagen på förslag av konstitutionsutskottet (bet. 2001/02:KU8 s. 39, rskr. 2001/02:147), av 2003 års vallagskommitté i betänkandet Ny vallag (SOU 2004:111). Utredningen anförde att en tänkbar lösning på de svårigheter som följer av tioårsgränsen för utlandssvenskarnas rösträtt är att en avgiven röst alltid ska anses som en anmälan om att tas upp i röstlängd för de kommande tio åren oavsett om den avges av en person som är upptagen i en röstlängd eller inte är det. En sådan ordning skulle garantera att utlandssvenskar som är aktiva och utnyttjar sin rösträtt inte kan förlora den på grund av att de vid tioårsperiodens utgång underlåter att göra en särskild anmälan om att de även fortsättningsvis vill delta i valen. Utredningen konstaterade dock att en sådan ordning kräver omfattande administrativa insatser. För varje utlandssvensk som röstar måste antecknas att en ny tioårsperiod börjar löpa. Det handlade då, år 2003, om närmare 40 000 personer och många av dem röstade i Sverige. Utredningen ansåg därför att det inte var rimligt att införa en ordning som innebär att en inkommen röst från en utlandssvensk alltid ska medföra att en ny tioårsperiod börjar löpa. Regeringen gjorde inte någon annan bedömning än utredningen på den punkten (prop. 2004/05:163 s. 96 f.).

Tidigare behandling i utskottet

Frågan om rösträtt vid riksdagsval för andra än svenska medborgare behandlades av utskottet i betänkande 2001/02:KU14. Utskottet fann då inte anledning att ändra sin tidigare uppfattning att sambandet mellan medborgarskap och rösträtt inte borde brytas. Våren 2004 avstyrktes motioner i ämnet med hänvisning till att regeringen inlett samtal om en översyn av regeringsformen (bet. 2003/04:KU13 s. 44). När frågan behandlades våren 2007 (bet. 2006/07:KU11) avstyrkte utskottet motioner om invandrades rösträtt, med hänvisning till att resultatet av Grundlagsutredningens arbete inte borde föregripas.

Motionsyrkanden om rösträtt i kommunalval för invandrare som fyllt 18 år avsågs i betänkande 1996/97:KU16 (s. 20).

Motioner om rösträtt behandlades senast våren 2010 (bet. 2009/10:KU19). Utskottet pekade (s. 20) på att det hade ingått i Grundlagsutredningens uppdrag att överväga om det fanns anledning att ändra de kriterier som gäller för bl.a. rösträtt i riksdagsval och val till Europaparlamentet. Grundlagsutredningen hänvisade till att dubbelt medborgarskap nu godtas fullt ut och ansåg att ett av de påtalade problem som man avsett att lösa med boenderösträtt nu torde ha fått sin lösning. Utredningen fann också att de skäl som anfördes vid de nuvarande reglernas tillkomst, nämligen 18-årsgränsens betydelse i andra sammanhang, fortfarande har giltighet. Utredningen fann vidare att de argument som anförts för att generellt koppla rösträtten till kalenderår inte hade en sådan tyngd att det fanns skäl att frångå ordningen att rösträtten och valbarheten följer myndighetsåldern. Utskottet gjorde inte någon annan bedömning och avstyrkte följaktligen de då aktuella motionsyrkandena.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att Grundlagsutredningen gjort bedömningen att sambandet mellan rösträtsålder och myndighetsålder inte bör brytas. Utskottet vidhåller sin tidigare uppfattning när det gäller 18-årsgränsen för rösträtt samt sambandet mellan medborgarskap och rösträtt. Utskottet ser inte heller skäl att överväga andra förändringar som gäller rösträttens anknytning till medborgarskap. Motionerna 2011/12:K272 (M), 2010/11:K411 och 2010/11:So543 yrkande 11 (MP), 2010/11:K421 yrkande 1–2 (V), 2011/12:K214 yrkandena 1–3 och 2011/12:K390 yrkande 1 (SD) samt 2010/11:K373 och 2011/12:K201 (KD) avstyrks således.

Utskottet har förståelse för det önskemål utskottet utgår ifrån ligger bakom motion 2010/11:K287 att röstlängden ska uppta alla som faktiskt uppfyller förutsättningarna för rösträtt. Reglerna om tid för begäran om rättelse i röstlängd och vad som får ligga till grund för rättelse får dock, enligt utskottets mening, anses väl avvägda. Utskottet beaktar därvid bl.a. att ett överklagande ska kunna prövas i tid inför valet. Motion 2010/11:K287 (C) avstyrks.

Frågan om att automatiskt ta upp utlandssvenskar som vid senaste val utövat sin rösträtt i röstlängd är, som tidigare konstaterats, beaktansvärd men också mycket komplicerad. Med hänvisning till de omfattande administrativa insatser som skulle krävas har 2003 års vallagskommitté funnit att det inte är rimligt att införa en ordning som innebär att en inkommen röst från en utlandssvensk alltid ska medföra att en ny tioårsperiod börjar löpa. Utskottet, som inte har någon annan uppfattning, avstyrker motion 2010/11:K406 (S).

Valsystemets proportionalitet

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motioner om valsystemets proportionalitet (M, SD), i huvudsak med hänvisning till pågående utredningsarbete.

Motionerna

Yrkanden som gäller valsystemets proportionalitet framställs av Jessica Polfjärd (M) i motion 2010/11:K210 yrkande 1, Anne Marie Brodén (M) i motion 2010/11:K246 samt av Gunnar Axén och Betty Malmberg (M) i motion 2010/11:K308. Jessica Polfjärd anför bl.a. att valet 2010 tydligt visade brister som finns i det svenska valsystemet och att den proportionella fördelningen mellan antal röster och antal mandat inte återspeglar valresultatet. Anne Marie Brodén menar att den jämkade uddatalsmetoden har visat sig ha brister och inte alltid ge proportionerligt utfall. Enligt Gunnar Axén och Betty Malmberg är en ofta påtalad brist i det svenska valsystemet antalet utjämningsmandat, nämligen 39. Med dagens 8 riksdagspartier riskerar dessa utjämningsmandat att inte räcka till och en situation där den riksdagsgruppering som fått flest röster inte är densamma som den som får flest riksdagsmandat kan bli verklighet, anför de. Gunnar Axén och Betty Malmberg anser att en översyn av det svenska valsystemet bör göras, varvid valkretsarnas storlek, metoden för mandatfördelningen och antalet utjämningsmandat är exempel på viktiga faktorer som det kan vara intressant att se över.

Vidare begär Erik Almqvist (SD) i motion 2011/12:K370 i denna del ett tillkännagivande om att slopa dels spärren till riksdagen dels valkretsindelningen. Han anför bl.a. att Sveriges parlamentariska demokrati bygger på att riksdagen är folkets yttersta representanter och på ett proportionerligt sätt ska återspegla befolkningen. Fyraprocentsspärren till riksdagen borde avskaffas och man borde låta den naturliga spärren hamna vid det antal röster som krävs för att få ett mandat. Vidare, med utgångspunkten att syftet med riksdagen är att representera nationen Sverige och administrera

hela staten Sverige är det rimligt att betrakta hela Sverige som en valkrets. Den kandidat som går till val som representant för hela nationen skulle kunna göra så full ut, enligt motionären.

Bakgrund

För val till riksdagen är riket indelat i valkretsar; det framgår av 3 kap. 5 § regeringsformen. Enligt 6 § första stycket i samma kapitel är 310 av mandaten i riksdagen fasta valkretsmandat och 39 utjämningsmandat.

De fasta valkretsmandaten fördelas, enligt 6 § andra stycket, mellan valkretsarna på grundval av en beräkning av förhållandet mellan antalet röstberättigade i varje valkrets och antalet röstberättigade i hela riket. Fördelningen fastställs för fyra år i sänder.

Enligt 3 kap. 7 § regeringsformen fördelas mandaten mellan partier. Endast partier som har fått minst 4 procent av rösterna i hela riket får delta i fördelningen av mandaten. Ett parti som har fått färre röster får dock delta i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i en valkrets där partiet har fått minst 12 procent av rösterna.

De fasta valkretsmandaten fördelas, enligt 3 kap. 8 § regeringsformen, på varje valkrets proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen. Utjämningsmandaten fördelas mellan partierna så, att fördelningen av alla mandat i riksdagen, med undantag av de fasta valkretsmandat som har tillfallit ett parti med mindre än 4 procent av rösterna, blir proportionell mot de i fördelningen deltagande partiernas röstetal i hela riket. Har ett parti vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten fått flera mandat än som motsvarar den proportionella representationen i riksdagen för partiet, bortses vid fördelningen av utjämningsmandaten från partiet och de fasta valkretsmandat som det har fått. Sedan utjämningsmandaten har fördelats mellan partierna, tillförs de valkretsar.

Av 3 kap. 8 § sista stycket regeringsformen framgår att vid mandatfördelningen mellan partierna används uddatalsmetoden med första divisorn jämkad till 1,4.

I Grundlagsutredningens uppdrag ingick att i samband med översynen av valsystemet förutsättningslöst pröva frågor om ändring av den nuvarande valkretsindelningen vid val till riksdagen. Utredningen bedömde att några förändringar av riksdagsvalkretsarna för närvarande inte borde göras (SOU 2008:125 s. 157 f.). Utredningen anförde bl.a. att systemet med utjämningsmandat i syfte att uppnå riksproportionalitet gör att valkretsindelningen inte har någon betydelse för mandatfördelningen mellan partierna.

En parlamentariskt tillsatt kommitté, Kommittén om översyn av valsystemet (Ju2011:13), ska göra en översyn av delar av valsystemet. Kommittén ska såvitt nu är av intresse överväga om reglerna om fördelning av mandat vid val till riksdagen bör ändras. Enligt direktiven (dir. 2011:97 s. 4 f.) innebär erfarenheterna från 2010 års val att det kan ifrågasättas om det nuvarande systemet för fördelning av mandat uppfyller det grundläggande

kravet att det ska leda till ett proportionerligt valresultat. Kommittén har därför, i den delen, getts i uppdrag att överväga om reglerna om mandatfördelningen vid riksdagsval bör ändras, och föreslå de grundlagsändringar och övriga lagändringar som den finner motiverade.

Nämnas kan även att det ingår i kommitténs uppdrag att överväga om valkretsindelningen vid val till riksdagen bör ändras i Västra Götalands län och föreslå de lagändringar som den finner motiverade (dir. 2011:97 s. 14). I direktiven uttalas i den delen att en utgångspunkt för arbetet ska vara att en ändring av valkretsindelningen inte ska påverka proportionaliteten vid mandatfördelningen mellan partierna i landet som helhet i riksdagsval, utöver vad som följer av andra förslag som kommittén lämnar om mandatfördelningen. Kommittén ska vidare, enligt direktiven, utgå från att det sammanlagda antalet valkretsar inte ska ändras.

Uppdraget ska i bl.a. denna del redovisas senast den 14 december 2012.

I direktiven anges uttryckligen att det i uppdraget inte ingår att överväga förändringar när det gäller 4-procentsspärren.

Tidigare behandling i utskottet

Motionsyrkanden som gällde 4-procentsspärren till riksdagen behandlades av utskottet vintern 2001. Utskottet hänvisade till att man tidigare hade avstyrkt motioner om att slopa 4-procentsspärren och uttalat att utskottet delade Folkstyrelsekommitténs uppfattning i fråga om spärren. Under riksmötet dessförinnan hade utskottet avstyrkt en motion om att utreda 4-procentsspärren, där kritik hade riktats mot tröskeeffekterna och möjligheten att ersätta spärren med en intrapningsskala diskuterats. Utskottet ansåg då att det inte fanns något skäl att utreda frågan. Utskottet vidhöll den inställningen i betänkande 2000/01:KU11. Utskottet hade också tidigare avstyrkt förslag om en höjning av 4-procentsspärren för partirepresentation i riksdagen och såg ingen anledning att ändra detta ställningstagande.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser inte anledning att ändra sin tidigare uttalade uppfattning att det inte finns anledning att avskaffa 4-procentsspärren till riksdagen. I övrigt är det utskottets uppfattning att arbetet i Kommittén om översyn av valsystemet inte bör föregripas. Utskottet avstyrker motionerna 2010/11:K210, 2010/11:K246 och 2010/11:K308 (M) samt 2010/11:K370 (SD).

Personval m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motioner om översyn eller förändringar av personvalssystemet, förändringar av personvalsspärren samt partibytares ställning (M, C, SD), med hänvisning i huvudsak till tidigare ställningstaganden och till att Grundlagsutredningens överväganden om spärrgränser nyligen föranlett en lagändring.

Motionerna

Yilmaz Kerimo (S) begär i motion 2011/12:K215 en översyn av systemet med personvalsinslag vid allmänna val. Han menar bl.a. att personvalsinslaget på många sätt känns främmande och att det t.o.m. finns hot mot vår parlamentariska demokrati inbyggt i ett sådant system. Farorna med personvalsinslaget har enligt motionären ibland varit uppenbara. Det kan handla om personer som utan att ha någon partiförankring står på listorna och som bedriver personvalskampanjer mer utifrån egna tyckanden och maktbegär än med idéer förankrade i värderingar som är vägledande för väljarna. Det är enligt Yilmaz Kerimo inte oviktigt att försöka möta väljarnas krav på att få möjlighet att påverka vem som företräder dem. Det är inte heller önskvärt att den tredjedel som faktiskt använder personvalsinslagets möjligheter ska förlora rätten, tvärtom. Men det finns all anledning att i en bred diskussion om vår demokrati lyfta fram faror med ett alltför individualiserat politiskt system där personer utan någon politisk förankring mer än idéerna själva blir centrala.

Finn Bengtsson och Gustaf Hoffstedt (M) förespråkar, i motion 2010/11:K300, ett ökat inslag av personval till riksdagen. De presenterar ett förslag som utgör en komplettering till den nu gällande ordningen för personval enligt följande.

1. Kandidaterna är fortfarande medlemmar i och därmed representerar olika partier som fyller kraven för att vara registrerade för deltagande i allmänna val.
2. Kandidaten ska dock kunna välja att representera sitt parti på en valsedel uteslutande tillskapad till stöd för personval. Detta innebär att man samlar kandidater från alla registrerade partier till valsedlar där kandidatens namn och partitillhörighet framgår, men där namnen antingen växlande slumpvis eller i annan randomiserad ordning förs upp på valsedeln.
3. Det ska göras allmänt känt för väljarna att denna särskilda "personvalssedel" kräver ett aktivt val av person med ett kryss för att den överhuvudtaget ska vara giltig.
4. Valdistriktet ska utgöras av hela Sverige.

5. För varje giltig valsedel (med en förkryssad person) ska rösterna räknas det parti tillgodo som kandidaten representerar oavsett om hon eller han blir vald eller ej.

6. Principen bör vara att lika många personröster, oavsett partiets storlek, bör kunna ge upphov till ett personvalt mandat från denna personvalssedel. En översyn över nuvarande procentregler som gäller för olikstora partier på övriga valsedlar idag med en anpassning som är lämplig för den nya typen av personvalssedel är därför nödvändig.

Yrkanden om avveckling av personvalsspärren framförs av Fredrik Schulte (M) i motionerna 2010/11:K285 och 2011/12:K359, Annie Lööf (C) i motion 2010/11:K369 och Gustav Blix (M) i motion 2010/11:K407. Lars-Arne Staxäng (M) anser, i motion 2010/11:K385, att spärrgränserna för personval till kommun, landsting och riksdag ska sänkas till 4 procent.

Kent Ekeröth och Mattias Karlsson (SD) framställer i motion 2011/12:K372 yrkandena 1 och 2 om vad de benämner äkta personvalssystem; de anser att mandaten ska vara personliga endast när en ledamot blivit invald genom äkta personval samt att ett partis riksdags-, landstings-, region- eller kommungrupp ska kunna avsätta en ledamot i samma grupp för att ersätta den personen med nästa på partiets vallista för respektive nivå och område, om inte ledamoten fått sitt mandat genom ett äkta personval. Endast i sådana fall kan man anse att en person fått ett personligt mandat, anför de. Valsystemet bör enligt motionärerna göras om så att mandaten tillhör partierna enligt följande.

- För riksdagen ska en ledamot räknas inneha sitt mandat personligen om ledamoten nationellt sett fått lika med eller mer än antal giltiga röster totalt i landet delat med det antal mandat som riksdagen består av. I annat fall ska ett partis riksdagsgrupp kunna avsätta en riksdagsledamot från det egna partiet för att ersätta med nästa namn på partiets riksdagsvallista.

- För landstings/regionfullmäktige ska en ledamot räknas inneha sitt mandat personligen om ledamoten regionalt sett fått lika med eller mer än antal giltiga röster till region/landstingsvalet i regionen/landstinget totalt sett delat med det antal mandat som landsting/regionfullmäktige består av. I annat fall ska ett partis landstings/regionfullmäktige-grupp kunna avsätta en ledamot från det egna partiet för att ersätta med nästa namn på partiets landstings/regionsvalslista.

- För kommunfullmäktige ska en ledamot räknas inneha sitt mandat personligen om ledamoten kommunalt sett fått lika med eller mer än antal giltiga röster till kommunfullmäktigevalet i kommunen totalt sett delat med det antal mandat som kommunfullmäktige består av. I annat fall ska partiets kommunfullmäktige-grupp kunna avsätta en ledamot från det egna partiet för att ersätta med nästa namn på partiets kommunvalslista.

Bakgrund

Enligt 3 kap. 1 § regeringsformen utses riksdagen genom fria, hemliga och direkta val. Vid sådant val sker röstning på parti med möjlighet för väljarna att lämna särskild personröst.

Personvalsmodellen påverkar inte mandatfördelningen mellan partierna utan endast platsfördelningen inom ett parti. Syftet med personvalsinslaget är dels att väljarna ska ges bättre möjlighet att påverka vilka som ska representera dem, dels att förstärka kontakterna mellan väljare och valda. För att göra en avvägning mellan partiernas och väljarnas inflytande över vilka kandidater som ska bli valda på de mandat som partiet har vunnit i valkretsen har det införts en spärr för personrösterna. I riksdagsvalet gäller, sedan den 1 januari 2011, att personrösterna ska motsvara minst 5 procent av partiets röster i valkretsen.

Bestämmelser om hur ledamöter ska utses finns i 14 kap. vallagen. Enligt 9 § första stycket ska ordningen mellan kandidaterna, när det gäller riksdagsvalet, i första hand bestämmas på grundval av storleken på varje kandidats personliga röstetal. Personligt röstetal ska fastställas bara för en kandidat som fått särskilda personröster som motsvarar minst 5 procent av partiets röstetal i valkretsen. Kan inte ett tillräckligt stort antal ledamöter utses på grundval av ett personligt röstetal ska ordningsföljden mellan återstående kandidater bestämmas genom att jämförelsetal beräknas på ett sätt som närmare anges i 10 §. I 11§ finns bestämmelser om dubbelvalsavveckling vid riksdagsval. Där framgår bl.a. att kandidater som har fått mandat i fler än en valkrets eller för mer än ett parti ska tillträda det mandat för vilket deras personliga röstetal är störst i förhållande till antalet röster för partiet.

En riksdagsledamot eller en ersättare får, enligt 4 kap. 11 § första stycket regeringsformen, inte lämna sitt uppdrag utan att riksdagen har medgett det. Enligt andra stycket i samma paragraf ska Valprövningsnämnden självmant, när det finns anledning till det, pröva om en ledamot eller en ersättare är behörig enligt 3 kap. 4 § andra stycket, dvs. valbar. Den som förklaras obehörig är därmed skild från sitt uppdrag. Vidare får en ledamot eller en ersättare i annat fall skiljas från uppdraget endast om han eller hon genom brott har visat sig uppenbart olämplig för uppdraget. Beslut om detta fattas av domstol. Det sagda framgår av 4 kap. 11 § tredje stycket regeringsformen.

Enligt 4 kap. 2 § riksdagsordningen tillsätter riksdagen inom sig för varje valperiod ett konstitutionsutskott, ett finansutskott, ett skatteutskott och ett erforderligt antal andra utskott. Valet gäller till valperiodens slut. Riksdagen kan även under valperioden tillsätta utskott för längst den tid som återstår av valperioden.

För förtroendevalda på kommunal eller landstingskommunal nivå finns bestämmelser i 4 kap. kommunallagen (1991:900).

Om valet till fullmäktige har upphävts och omval har ägt rum eller om rättelse har skett genom förnyad sammanräkning och mandatfördelningen mellan partierna därvid har ändrats, upphör uppdragen för de förtroendevalda som har valts av fullmäktige två månader efter det att omvalet eller sammanräkningen har avslutats. Detsamma gäller om extra val till fullmäk-

tige har hållits. När omvalet eller sammanräkningen eller extra valet har avslutats, ska fullmäktige förrätta nytt val av förtroendevalda för återstoden av mandattiden. Detta framgår av 7 §.

Om en förtroendevald upphör att vara valbar, upphör enligt 8 § också uppdraget genast. Fullmäktige får dock besluta att en förtroendevald som valts av fullmäktige får ha kvar sina uppdrag under återstoden av mandattiden.

Fullmäktige ska, enligt 9 §, befria en förtroendevald från uppdraget när den förtroendevalde önskar avgå, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Enligt 10 § får fullmäktige återkalla uppdraget för en förtroendevald som valts av fullmäktige, dels om den förtroendevalde har vägrats ansvarsfrihet, dels om den förtroendevalde genom en dom som har vunnit laga kraft har dömts för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i två år eller däröver.

Vidare får fullmäktige, enligt 10 a §, återkalla uppdragen för samtliga förtroendevalda i en nämnd när den politiska majoriteten i nämnden inte längre är densamma som i fullmäktige, eller vid förändringar i nämndorganisationen. Förtroendeuppdragen upphör att gälla när val av nya ledamöter och ersättare har förrättats eller när en ny nämndorganisation träder i kraft. I förarbetena till bestämmelsen anfördes att bl.a. ett ökat antal lokala småpartier kunde tänkas leda till att frekvensen av majoritetsskiften under en mandatperiod skulle komma att öka (prop. 1993/94:188 s. 45). För det talade även att mandatperioderna hade förlängts från tre till fyra år. I propositionen uppmärksammades att det på kommunal nivå varken fanns möjlighet till misstroendeförklaring i fullmäktige eller gick att utlysa nyval. Regeringen ansåg därför att det borde vara möjligt att under löpande mandatperiod göra förändringar i nämndernas sammansättning.

Grundlagsutredningen konstaterade (SOU 2008:125 s. 165 f.) att personvalsdeltagandet successivt minskat sedan möjligheten att avge en särskild personröst infördes. Även det genomslag som personvalet fått när det gäller vilka kandidater som valts är begränsat. Enligt betänkandet har Grundlagsutredningen mot den bakgrunden ingående diskuterat olika förändringar rörande personvalet. I diskussionerna har anförts att spärrnivåerna bör sänkas alternativt att några spärrar över huvud taget inte bör finnas. Även möjligheten för väljarna att förfoga över mer än en personröst har diskuterats. Vidare har framförts att det också borde finnas en möjlighet för väljarna att på valsedeln kunna markera sitt stöd för partiets rangordning. Ytterligare alternativ till förändring har förts fram. Det har samtidigt också hävdats att det finns anledning att helt ta bort personvalsinslaget i valsystemet. Grundlagsutredningen stannade för att föreslå att spärren för personrösterna i riksdagsvalet skulle sänkas från 8 till 5 procent.

Tidigare behandling i utskottet

Våren 2010 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om andra spärgränser och om att ta bort spärgränser för personvalen, med hänvisning till att Grundlagsutredningen nyligen utrett frågan och att dess förslag förts vidare av regeringen (bet. 2009/10:KU19 s. 11 f.).

Frågor om partibytares ställning har tidigare behandlats bl.a. vid riksmötet 2006/07 och senast 2010.

Riksmötet 2006/07 hänvisade utskottet, när det gällde ett yrkande om att en förtroendevald som lämnar det parti han eller hon tillhört vid valtillfället bör kunna tvingas att lämna sitt uppdrag, till att en ledamot bär sitt mandat med det parlamentariska ansvar detta innebär. Utskottet var inte berett att ställa sig bakom de begränsningar som föreslogs i detta avseende och avstyrkte motionen (bet. 2006/07:KU s. 23 f.).

Senast behandlades frågan om partibytares ställning våren 2010 (bet. 2009/10:KU19 s. 24 f.). Motionen gällde ändringar i vallagen i syfte att ge partierna ett avgörande inflytande när det gäller avsägelser av ett politiskt förtroendeuppdrag i fullmäktige och riksdag när en person byter parti eller blir politisk vilde under mandatperioden. Utskottet pekade på att regeringen i propositionen En reformerad grundlag (2009/10:80) hade föreslagit att det skulle införas en möjlighet att besluta om extra val till fullmäktige i syfte att lösa ett låst politiskt läge i fullmäktige på grund av oklara eller instabila majoritetsförhållanden. Utskottet delade regeringens bedömning om värdet av en sådan möjlighet. I den mån det politiska läget har sin grund i att en ledamot bytt parti, anförde utskottet, kan möjligheten till extra val vara en väg att undgå problem som kan uppstå. Utskottet var dock inte berett att frångå sina tidigare bedömningar där utgångspunkten varit att varje enskild ledamot bär sitt mandat med det ansvar mot väljarna som det innebär. Utskottet var därför inte berett att förorda en ordning som ger partiet ett avgörande inflytande i frågan om att en ledamot ska lämna partiet.

Utskottets ställningstagande

När det gäller spärgränser för personval och partibytares ställning vidhåller utskottet sin tidigare uppfattning. Med hänvisning till att frågor om personval varit föremål för övervägande i Grundlagsutredningen och att utredningens överväganden om spärgränser nyligen föranlett en lagändring, ser utskottet inte heller i övrigt anledning till en översyn av personvalet eller frågan om personliga mandat. Följaktligen avstyrker utskottet motionerna 2010/11K285, 2010/11:K300, 2010/11:K385, 2010/11:K407 och 2011/12:K359 (M), 2011/12:K215 (S), 2010/11:K369 (C) och 2011/12:K372 yrkandena 1 och 2 (SD).

Begränsad möjlighet till återval som riksdagsledamot

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motioner om en begränsad möjlighet till återval som riksdagsledamot (MP) med hänvisning till tidigare ställningstaganden.

Motionerna

I motion 2010/11:K289 yrkande 6 (Gustav Fridolin m.fl., MP) och motion 2011/12:K242 yrkande 4 (Lise Nordin m.fl., MP) anses att möjligheten till återval som riksdagsledamot bör begränsas. Motionärerna anför bl.a. att riksdagen ska vara en plats där allas erfarenheter får höras. För att åstadkomma detta borde en lagstadgad rotationsprincip införas så att ingen ska kunna väljas om till riksdagsledamot mer än två gånger i följd. Detta ger fortsatta möjligheter till politiskt engagemang och uppdrag samtidigt som det garanterar att plats lämnas för fler att ta plats i politiken, menar motionärerna.

Bakgrund

Av 3 kap. 4 § regeringsformen följer att varje svensk medborgare som är eller någon gång har varit bosatt i riket och har fyllt 18 år kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

Några andra begränsningar i form av valbarhets- och behörighetsvillkor för riksdagsledamöter och ersättare för dessa finns inte.

Tidigare behandling i utskottet

Utskottet behandlade i betänkande 2000/01:KU11 en motion som syftade till att förtroendevaldas uppdrag skulle kunna tidsbegränsas. Utskottet uttryckte förståelse för de önskemål om större spridning av förtroendeuppdrag som kunde antas ligga bakom förslaget i motionen. Emellertid ansåg utskottet det uteslutet att göra en sådan inskränkning i partiernas nomineringsrätt eller – än mindre – i väljarnas fria val som skulle bli följden av en reglering enligt motionen. Motionen avstyrktes därmed. Utskottet vidhöll därefter i betänkandena 2001/02:KU13, 2003/04:KU13 och 2006/07:KU11 denna bedömning och avstyrkte därför motioner som rörde samma fråga.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill på nytt uttrycka förståelse för de önskemål om större spridning av förtroendeuppdrag som kan antas ligga bakom förslaget i motionerna, men vidhåller sin tidigare uppfattning och avstyrker motionerna 2010/11:K289 yrkande 6 och 2011/12K:242 yrkande 4 (MP).

Fritidspolitikerns roll

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motioner om fritidspolitikerns roll (MP) med hänvisning till att det i första hand får anses vara en fråga för kommuner och landsting och de politiska partierna.

Motionerna

Gustav Fridolin m.fl. (MP), motion 2010/11:K289 yrkande 7, och Lise Nordin m.fl. (MP), motion 2011/12:K242 yrkande 5, begär ett tillkännagivande om en handlingsplan för att öka antalet förtroendevalda och stärka fritidspolitikerns roll. Det uppstår lätt en klyfta mellan väljarna och de som väljs till olika uppdrag, och av särskild betydelse för att överbrygga denna klyfta är, enligt motionärerna, fritidspolitikern och dennes roll. De menar att det förhållandet att det inte har blivit fler förtroendevalda skulle kunna bero på att fritidspolitikern lätt hamnar i underläge visavi heltidspolitiker som har betydligt bättre möjlighet att studera frågor och bakgrund och tjänstemän som trots att de inte är valda till något uppdrag har stora möjligheter att påverka beslut som fattas. Kommuner har därför valt att minska antalet förtroendevalda, bl.a. genom sammanslagningar och genom att avskaffa nämndstrukturer, anför motionärerna.

Bakgrund

Det mål för demokratipolitiken som riksdagen har beslutat är en levande demokrati där individens möjligheter till inflytande förstärks och de mänskliga rättigheterna respekteras (prop. 2008/09:1 utg.omr. 1 s. 55 f., bet. 2008/09:KU1, rskr. 2008/09:83). I propositionen anförde regeringen bl.a. att målet för demokratipolitiken uppfylls framför allt genom att medborgarens möjligheter till insyn, inflytande och deltagande säkerställs, genom att motverka hot mot demokratin och genom att de mänskliga rättigheterna respekteras. Regeringens viktigaste uppgifter inom området är att stärka och värna demokratin. I budgetpropositionen för 2012 (prop. 2011/12:1 utg.omr. 1 s. 65) anfördes bl.a. att för att stärka demokratin genom ökad

insyn och ökat inflytande, kommer regeringen att fortsätta verka för ett ökat användar- och medborgarinflytande med hjälp av verktyg för e-demokrati.

Tidigare behandling i utskottet

Våren 2005 behandlade utskottet en motion om en utredning som skulle undersöka innehållet i fritidspolitikers uppdrag och samspelet mellan fritidspolitiker respektive heltidspolitiker och tjänstemän för att tydliggöra innehållet i de nämnda uppdragen och ansvarfördelningen dem emellan (bet. 2004/05:KU30 s. 9 f.). I sitt ställningstagande hänvisade utskottet till att Kommundemokratikommittén, som överlämnade sitt huvudbetänkande i maj 2001, hade genomfört flera undersökningar om förtroendevalda. Undersökningarna omfattade bl.a. förtroendevaldas representativitet, rekryteringen av förtroendevalda, erfarenhet av första tiden som ny förtroendevald, tidsåtgång för kommunala förtroendeuppdrag och förtroendevaldas relation till heltidspolitiker och tjänstemän. Utskottet såg då inget behov av en sådan utredning som föreslagits i motionen.

I samma betänkande behandlade utskottet en motion som gällde fritidspolitik som merit och statusen för förtroendeuppdrag. Utskottet erinrade om målet i demokratipolitiken om att antalet förtroendevalda borde öka. Hur detta skulle uppnås var dock främst en fråga för kommuner och landsting och de politiska partierna, enligt utskottet som avstyrkte motionen.

Utskottets ställningstagande

Motionärernas önskemål om att öka antalet förtroendevalda och stärka fritidspolitikers roll förtjänar enligt utskottets mening beaktande. Hur detta ska uppnås får dock anses i första hand vara en fråga för kommuner och landsting och de politiska partierna. Utskottet avstyrker därför motionerna 2010/11:K289 yrkande 7 och 2011/12:K242 yrkande 5 (MP).

Skilda valdagar

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motioner om skilda valdagar (M) med hänvisning till tidigare ställningstaganden.

Motionerna

Lars Hjalmered och Oskar Öholm (M), motion 2010/11:K242, respektive Oskar Öholm (M), motion 2011/12:K285, begär ett tillkännagivande om skilda valdagar för valen till riksdagen respektive kommuner och landsting. De anför bl.a. att med en gemensam valdag riskerar de viktiga lokala

och regionala frågorna att hamna i skymundan för rikspolitiken och att skilda valdagar för riksdagsval respektive kommunal- och landstingsval skulle ge mer uppmärksamhet åt de frågor som valet gäller.

Bakgrund

Enligt 3 kap. 3 § regeringsformen förrättas ordinarie val till riksdagen vart fjärde år. Ordinarie val till riksdagen hålls, enligt 1 kap. 1 § riksdagsordningen, i september. Valdag ska vara den 2:a söndagen i september, enligt 1 kap. 3 § första stycket vallagen i dess lydelse från den 1 januari 2011. Ordinarie val till riksdagen samt ordinarie val till landstings- och kommunfullmäktige ska hållas samma dag.

Grundlagsutredningen gjorde bedömningen att den nuvarande ordningen med en gemensam valdag för valen till riksdagen och till kommunerna skulle behållas (SOU 2008:125 s. 176). Utredningen hänvisade till att frågeställningen var väl belyst genom tidigare utredningsarbete, och Grundlagsutredningen hade under sin behandling kunnat konstatera att det inte fanns förutsättningar för en bred politisk samsyn av det slag som borde krävas för att genomföra en förändring i denna fråga.

Statistiska centralbyrån (SCB) har på uppdrag av regeringen genomfört en studie om valdeltagande vid 2011 års omval till landstingsfullmäktige i Västra Götalands län och till kommunfullmäktige i Örebro kommun, nordöstra valkretsen. Studien redovisas i Demokratisk rapport 11 Valdeltagande vid omvalen 2011. Av rapporten framgår bl.a. att i Västra Götaland sjönk andelen röstande med 37 procentenheter, från 81 till 44 procent. I den nordöstra valkretsen i Örebro kommun var motsvarande nedgång 20 procentenheter, från 83 till 63 procent. Båda dessa minskningar var större än i tidigare svenska omval. SCB anförde bl.a. följande i rapporten.

Valprövningsnämnden har tidigare beslutat att fyra val skulle göras om. Samtliga dessa omval gällde val till kommunfullmäktige. De val som fick göras om var valet i Hallsberg 1979, i Borgholm och Åre 1985 och i Orsa 2002. I alla dessa fall genomfördes omvalet under året efter valåret.

I det senaste omvalet i Orsa år 2003 ökade valdeltagandet med 4 procentenheter. Det är dock undantaget. I de tre övriga omvalen sjönk valdeltagandet kraftigt jämfört med nivån vid det ordinarie valtillfället. I omvalet i Hallsberg 1980 minskade valdeltagandet med 15 procentenheter, i omvalet i Borgholm 1986 med 17 procentenheter och i omvalet i Åre samma år var minskningen 10 procentenheter. Sett till dessa fyra val är den genomsnittliga minskningen i valdeltagande vid omval 9 procentenheter. Samtidigt går det inte att se någon tydlig trend.

SCB pekar i rapporten på skillnader mellan de tidigare omvalen och de nu aktuella, och anförde då bl.a. följande.

Att valdeltagandet i 2011 års omval var svårt att förutspå berodde även på att det fanns en del betydande skillnader mellan dessa omval och de som ägt rum tidigare. Det gäller framför allt omvalet till landstinget i Västra Götalands län. Detta dels då det avser ett val på en annan politisk nivå än tidigare, dels då det är ett betydligt större omval sett till

antalet röstberättigade. När det gäller omval till landsting finns inte motsvarande historik att luta sig mot. Dessutom hör Västra Götaland till de landsting som har fått ett utökat ansvarsområde och därför går under beteckningen regioner, vilket är ett förhållandevis nytt inslag i den svenska demokratin. När det gäller antalet personer som hade möjligheten att rösta är skillnaden enorm i förhållande till tidigare omval. De kommuner som tidigare har haft omval är små sett till antalet röstberättigade.

Omvalet i Västra Götaland innebar att ungefär var sjätte röstberättigad i landet fick rösta om. Med den storleken på omvalet fanns möjligheten att valdeltagandets mekanismer skulle skilja sig från tidigare omval. Även omvalet till kommunfullmäktige i Örebro skiljer sig från tidigare omval. Visserligen var antalet röstberättigade i paritet med tidigare omval, men omvalet i Örebro avsåg endast en av fyra kommunvalkretsar. Det innebar att inte hela kommunen berördes av omvalet. Därmed var även huvuddelen av kommunens mandat redan fördelade och kända för dem som deltog i omvalet, vilket gav en speciell dimension till omvalet. En förändring över tid som fick särskild betydelse för Örebro gäller hur röstlängden fastställs. I de tre första omvalen som nämndes ovan gällde samma röstlängd vid omvalet som vid det ordinarie valtillfället. När omvalet i Orsa ägde rum hade lagstiftningen förändrats och en ny röstlängd upprättades 30 dagar innan omvalet.

Tidigare behandling i utskottet

Senast frågan om skilda valdagar behandlades, våren 2010 (bet. 2009/10: KU19 s. 14 f.), hänvisade utskottet i likhet med Grundlagsutredningen till att frågeställningen är väl känd genom tidigare utredningsarbete. Grundlagsutredningen hade under sin behandling kunnat konstatera att det inte fanns förutsättningar för en bred politisk samsyn av det slag som borde krävas för att genomföra en förändring i denna fråga. Utskottet saknade anledning att göra en annan bedömning och avstyrkte följaktligen de då aktuella motionerna.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottets mening saknas det allttjämt anledning att ha en annan uppfattning än Grundlagsutredningens konstaterande (SOU 2008:125) att det inte fanns förutsättningar för en bred politisk samsyn av det slag som borde krävas för att genomföra en förändring i denna fråga. Utskottet vidhåller således sin tidigare uppfattning och avstyrker motionerna 2010/11: K242 och 2011/12:K285 (M).

Avpolitisering av Valprovsningsnämnden

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen avslår ett motionsyrkande om avpolitisering av Valprovsningsnämnden (M) med hänvisning till pågående arbete.

Motionerna

Mats Gerdau (M) anser i motion 2011/12:K247 yrkande 1 att Valprovsningsnämnden bör avpolitiseras. Han anför att Valprovsningsnämnden består av representanter för partier och i vissa fall även av personer som direkt berörs av beslutet som de är där för att fatta. Det innebär en jävsituation då det riskerar att röstas efter partibok och inte efter fakta i målet, och utformningen är rent objektivt ett hot mot grundläggande demokratiska värden, anför Mats Gerdau.

Bakgrund

Valprovsningsnämnden inrättades i samband med 1974 års grundlagsreform. Ledamöter och ersättare i nämnden valdes av riksdagen första gången den 13 mars 1974. Nämnden övertog uppgiften att pröva besvär över allmänna val m.m. från dåvarande Regeringsrätten, sedan den 1 januari 2011 Högsta förvaltningsdomstolen.

Valprovsningsnämnden består, enligt 3 kap. 12 § regeringsformen, av en ordförande, som ska vara eller ha varit ordinarie domare och som inte får tillhöra riksdagen, och sex andra ledamöter. Ledamöterna väljs efter varje ordinarie val, så snart valet har vunnit laga kraft, för tiden till dess ett nytt val till nämnden har ägt rum. Ordföranden väljs särskilt.

Utskottet har, inom ramen för sitt arbete med uppföljning och utvärdering, beslutat att tillsätta en grupp inom utskottet, bestående av en representant för respektive parti, med uppgift att genomföra en uppföljning av 2010 års val och därvid särskilt beakta administrativa och organisatoriska frågor som rör överklagande av val. Resultatet ska redovisas för utskottet under hösten 2012.

Utskottets ställningstagande

Den grupp inom utskottet som ska genomföra en uppföljning av 2010 års val har att särskilt beakta administrativa och organisatoriska frågor som rör överklagande av val. Arbetet kan alltså väntas komma att beröra Valprovsningsnämnden i olika avseenden. Detta arbete bör enligt utskottets mening avvaktas. Utskottet avstyrker därför motion 2011/12:K247 yrkande 1 (M).

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Rösträtt m.m., punkt 1 (V) av Mia Sydow Mölleby (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2010/11:K421 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V) yrkandena 1 och 2, bifaller delvis motionerna 2010/11:K373 av Caroline Szyber (KD), 2011/12:K201 av Caroline Szyber (KD) och 2011/12:K272 av Christer Akej (M) samt avslår motionerna 2010/11:K287 av Kerstin Lundgren (C), 2010/11:K406 av Sven-Erik Bucht m.fl. (S), 2010/11:K411 av Jabar Amin m.fl. (MP), 2010/11:So543 av Maria Wetterstrand m.fl. (MP) yrkande 11, 2011/12:K214 av Kent Ekeroth (SD) yrkandena 1–3 och 2011/12:K390 av David Lång och Mikael Jansson (båda SD) yrkande 1.

Ställningstagande

Jag anser att riksdagen bör begära att regeringen lägger fram förslag till en ändring som innebär att rösträtt till riksdagen följer samma system som rösträtt i kommunalvalen och att rösträtt ska gälla fr.o.m. det år man fyller 18 år.

Jag är övertygad om att det skulle innebära en större känsla av delaktighet, samhörighet, ökad självkänsla och ett ökat valdeltagande bland dessa kvinnor och män i kommunal- och landstingsval om de kände att de fick fullt förtroende att kunna påverka sin egen vardag genom att tillsätta eller avsätta representanter även på riksplanet. Fördelarna från integrationssynpunkt med en utvidgad rösträtt för den aktuella gruppen väger enligt min mening betydligt tyngre än formella synpunkter på medborgarskapets avgränsning och innebörd. Frågan bör därför övervägas närmare.

När det gäller rösträttsåldern vill jag framhålla det olyckliga i att den som fyller 18 år efter valdagen måste vänta ytterligare fyra år till nästa ordinarie val. Valdeltagandet är redan lägre bland förstagångsväljare än bland resten av befolkningen. Den politiska information som kan ges till gymnasieskolans elever under valrörelsen av ungdomsförbund och partier är därför särskilt värdefull. Den mobiliserande effekten av detta arbete försvagas dock av att en stor del av de elever som i klassrummen uppmanas att gå och rösta inte har rösträtt. Därför bör rösträtten enligt min mening gälla fr.o.m. det år man fyller 18 år.

2. Rösträtt m.m., punkt 1 (SD)

av Jonas Åkerlund (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion

2011/12:K390 av David Lång och Mikael Jansson (båda SD) yrkande 1,

bifaller delvis motion

2011/12:K214 av Kent Ekeröth (SD) yrkandena 1–3 och

avslår motionerna

2010/11:K287 av Kerstin Lundgren (C),

2010/11:K373 av Caroline Szyber (KD),

2010/11:K406 av Sven-Erik Bucht m.fl. (S),

2010/11:K411 av Jabar Amin m.fl. (MP),

2010/11:K421 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V) yrkandena 1 och 2,

2010/11:So543 av Maria Wetterstrand m.fl. (MP) yrkande 11,

2011/12:K201 av Caroline Szyber (KD) och

2011/12:K272 av Christer Akej (M).

Ställningstagande

Jag anser att riksdagen bör tillkännage för regeringen vad som anförs om att utländska medborgare inte ska ha rösträtt i Sverige samt att regeringen ska bereda lagändringar för att åstadkomma detta och återkomma till riksdagen med sådana förslag.

Medborgarskapet förtjänar att ha en högre status än vad det har i dag och genom att förbehålla rätten att avgöra den politiska inriktningen i vårt land, på både lokal och nationell nivå, till dem som är svenska medborgare säkerställer vi också att Sveriges framtid avgörs av svenska medborgare.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2010

2010/11:K210 av Jessica Polfjärd (M):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att valsystemet ska ses över så att mandatfördelningen kan återspegla valresultatet.

2010/11:K242 av Lars Hjälmered och Oskar Öholm (båda M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om skilda valdagar för valen till riksdagen respektive kommuner och landsting.

2010/11:K246 av Anne Marie Brodén (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om fördelningen av riksdagsmandat till länen.

2010/11:K285 av Fredrik Schulte (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att avveckla personvalsspärren.

2010/11:K287 av Kerstin Lundgren (C):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av vallagen.

2010/11:K289 av Gustav Fridolin m.fl. (MP):

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en lagstiftning för att begränsa möjligheten till återval som riksdagsledamot.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en handlingsplan för att öka antalet förtroendevalda och stärka fritidspolitikerns roll.

2010/11:K300 av Finn Bengtsson och Gustaf Hoffstedt (båda M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av vallagen i syfte att kunna föreslå ett ökat inslag av personval.

2010/11:K308 av Gunnar Axén och Betty Malmberg (båda M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av det svenska valsystemet.

2010/11:K369 av Annie Lööf (C):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över det svenska personvalssystemet.

2010/11:K373 av Caroline Szyber (KD):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en ändring i grundlagen så att den som fyller 18 år under det år som val hålls till riksdag, landsting och kommuner anses röstberättigad.

2010/11:K385 av Lars-Arne Staxäng (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om spärigränserna för personval till kommun, landsting och riksdag.

2010/11:K406 av Sven-Erik Bucht m.fl. (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av att se över vallagen för utlandssvenskar.

2010/11:K407 av Gustav Blix (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att dagens personvalsspärrar bör avskaffas till riksdag, kommun, landsting och Europaparlament.

2010/11:K411 av Jabar Amin m.fl. (MP):

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av vallagen så att personer som är bosatta i Sverige, men har annat medborgarskap än från ett EU-land, ska få samma rösträtt i kommunalval som EU-medborgare bosatta i Sverige har.

2010/11:K421 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ändring av vallagen så att rösträtt till riksdagen följer samma system som rösträtt i kommunalvalen, gällande den s.k. treårsregeln.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ändring av vallagen så att rösträtt gäller fr.o.m. det år man fyller 18 år.

2010/11:So543 av Maria Wetterstrand m.fl. (MP):

11. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändringar i relevant lagstiftning så att rösträttsåldern sänks till 16 år för val till riksdagen och till kommun- och landstingsfullmäktige samt för folkomröstningar.

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2011

2011/12:K201 av Caroline Szyber (KD):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en ändring i grundlagen så att den som fyller 18 år under det år som allmänna val, val till Europaparlamentet eller folkomröstningar hålls anses röstberättigad.

2011/12:K214 av Kent Ekeröth (SD):

1. Riksdagen beslutar om ändring i lagen (1994:692) om kommunala folkomröstningar enligt nedanstående lagförslag.
2. Riksdagen beslutar om ändring i kommunallagen (1991:900) enligt nedanstående lagförslag.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utföra de eventuella följdändringar i andra lagar som krävs på grund av ändringarna enligt punkt 1 och 2 ovan.

2011/12:K215 av Yilmaz Kerimo (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en översyn av systemet med personvalsinslag vid allmänna val.

2011/12:K242 av Lise Nordin m.fl. (MP):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en lagstiftning för att begränsa möjligheten till återval som riksdagsledamot.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en handlingsplan för att öka antalet förtroendevalda och stärka fritidspolitikerns roll.

2011/12:K247 av Mats Gerdau (M):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att avpolitisera Valprovsningsnämnden.

2011/12:K272 av Christer Akej (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att i ett lämpligt sammanhang se över frågan om möjligheten till sänkt rösträttsålder i Sverige.

2011/12:K285 av Oskar Öholm (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att hålla val till riksdag, kommuner och landsting på skilda valdagar.

2011/12:K359 av Fredrik Schulte (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att avveckla personvalsspärren.

2011/12:K370 av Erik Almqvist (SD):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att slopa spärren till riksdagen, valkretsindelningen och minska riksdagens storlek.

Motionen behandlas såvitt avser att slopa spärren till riksdagen och valkretsindelningen.

2011/12:K372 av Kent Ekeröth och Mattias Karlsson (båda SD):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ändra valsystemet så att mandatet är personliga endast när en ledamot blivit invald på äkta personval.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ett partis riksdags-, landstings-, region- eller kommungrupp ska kunna avsätta en ledamot i samma grupp för att ersätta den personen med nästa på partiets vallista för respektive nivå och område, såvida inte ledamoten erhållit sitt mandat på ett äkta personval enligt punkt 1.

2011/12:K390 av David Lång och Mikael Jansson (båda SD):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utländska medborgare inte ska ha rösträtt i Sverige.